

Kirjat

Anarkiaa mökillä?

Jarno Valkonen: Mökin kanssa ajattelu – ympäristösosiologinen mielikuviutus ympäristökriisin aikakaudella. Tampere, Vastapaino, 2022, 134 s. ISBN 9789517689298

Miten arkea voisi elää toisin? Mitä välineitä toisinasuminen voi tarjota luonnon kanssa elämiseen? Mikä erinomaisen kiinnostava aihe ja näkökulma, ajattelin törmättyäni sosiologi Jarno Valkosen kirjaan *Mökin kanssa ajattelu – Ympäristösosiologinen mielikuviutus ympäristökriisin aikakaudella*, etenkin kun olen itse ”harjoitellut” vaatimatonta toisinasumista toisinrakentamisen ohessa viimeisen parin vuoden ajan. Tarkasteluni lähtökohtana onkin yhtäältä oma epävirallinen autoetnografiani keskisuomalaisella mökillä ja toisaalta lukuajankohtana kaikkea elämää varjostava ilmasto-kriisi sekä epävakaa geopolitiikan vaikutukset arkeen.

Kirja kuvaa vivahteikkaasti yksinkertaista ja vaatimatonta mökkiasumista toisinasumisena ja peilaa sitä niin kutsutun normaaliasumisen käytäntöihin. Valkosen näkökulma on tuore ja aihe vastaansanomattomasti ajankohtainen ja tärkeä. Autoetnografinen tutkimusote, jossa tutkijan muistiinpanot elämästä mökin kanssa koronavuonna 2020 sekä ympäristösosiologisen mielikuviutuksen harjoittaminen toimivat välineinä kuvitteluun siitä, millaista asuminen voisi ekologisen jälleenrakentamisen myötä olla. Samalla kirja sanoo osallistuvansa keskusteluun kestävän yhteiskunnan uskottavista tulevaisuusvisioista. Ja näin tapahtuu. Keskeistä on, mitä mökin vaatimatonta toisinasuminen, jossa eläminen ja ”selviytyminen” on asujan fyysisen työn ja usein myös aistikokemisen varassa, kertoo suomalaisen normaaliasumisen käytännöistä – ja edelleen näiden molempien ympäristösuhteista.

Kiinnostavimmat tutkimuskirjallisuuden kanssa käytävät keskustelut liittyvät muun muassa Elizabeth Shoven käytäntöteoreettiseen näkökulmaan. Shovelle keskeinen normaaliuden tarkastelu kulkee sujuvasti läpi Valkosen kirjan. Idea on tuttu: totumme hyvin pian siihen, miten asiat ovat – elintasoomme, mukavuuksiimme, tulotasoomme ja näiden myötä muokkautuviin arjen rytmeihin. Näin voi siis olla myös toisinasumisessa: jos ulkokuusi tuntuu mahdottomalta, kokeile puoli vuotta ja voit ehkä todeta, ettei tässä mitään erikoista olekaan. Sen sijaan jätösten huuhtominen juomavedellä käy kummastuttamaan. Argumentti on, että asiointi on vain yksi mahdollinen ja käsityksemme mukavuudesta, kätevydestä ja normaalista muuttuvat jatkuvasti. Pihakäymälä oli arkea suurimmalle osalle suomalaisia aivan pieni hetki sitten. Tuolloin asumisen aineenvaihdunnalliset suhteet luonnon kanssa olivat vielä näkyviä, kuten Valkonen nyt mökkiasumisen kautta

esittää. Lyhyessä ajassa on tultu tilanteeseen, jossa kirjailija Juha Seppälän inhorealismikuvauksen mukaan ”ihmiset kuolevat, jos ne viedään metsään”. Toisin sanoen emme enää tiedä, miten toteuttaa sähkön normaalisti tuottamat arkiset palvelut, kuten lämmitys ja ruoanlaitto. Emme ole nyt kuitenkaan yhtään vähemmän riippuvaisia luonnon prosesseista kuin ennenkään.

Valkosen osallistuu kirjassaan tutkimusperinteeseen, joka korostaa ihmisen ja ympäristön kietoutuneisuutta, ja kytkee autoetnografiset havainnot sääoloista, eläimistä ja muusta elollisesta ja elottomasta luonnosta kestävyysmurroksen edellyttämän hahmotustapojen muutoksen pohdintaan; ympäristösosiologiseen mielikuvitukseen. Valkonen keskustelelee sujuvasti myös muun kuin sosiologisen tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Jukka Mikkosen puulämmityksen filosofia (2017, *niin & näin*) on tässä aivan toimiva keskustelukumppani, joskin esimerkiksi Jenny Rinkisen puulämmittämisen käytäntöteoreettinen tarkastelu (*Chopping, Stacking and Burning Wood – Rhythms and Variations in Provision*, 2018, Routledge) olisi istunut tähän osuvasti. Ehkä kaikkein vahvimmat kuvaukset liittyvätkin juuri vuodenvaihtoon kietoutuvaan, aistikokemuksia tuottavaan ja fyysistä työtä edellyttävään puulämmittämiseen. Tosin

puulämmittäminen ympäristökysymyksenä jää teoksessa pohdittamatta. Vahvin eettis-poliittinen mökkikokemus liittyy Valkosella kuitenkin aurinkosähköjärjestelmän tuottamaan ”liki täydelliseen riippumattomuuteen yhteiskunnan teknis-taloudellisesta järjestelmästä”, minkä hän kertoo kokeneensa *anarkistisena tekona*. Allekirjoitan tämän toisinasumisessa häivähtävän anarkistisen mielihyvän omaehtoisuuden kokemuksessa. Toisin kuin autoetnografi Valkosella, joka ei ole toisinasumisessaan kokenut mahdollisena tai tärkeänä tuottaa itse ruokaansa, itselläni anarkiakokemus kytkeytyy erityisesti ruokaan: Minkäpä muun kautta olisimme yhtä vahvasti samanaikaisesti kytköksissä yhtäältä luontoon ja toisaalta kulttuuriin ja markkinavoimiin.

Normaaliasumisessa tarvitsemme ja tuottamamme ylijäämän aineenvaihdunnalliset virrat on järjestetty infrastruktuurien välityksellä, jotka yhdistävät kodin kulutuspiirteenä kollektiivisen työjaon kautta tuotantolaitoksiin. Normaaliasumisen aineenvaihdantaa leimaa etäisyys, ja näin myös sen prosessit ovat asujille usein abstrakteja ja (ympäristö)vaikutukset ovat piiloisia. Normaaliasumista leimaa kuluttajuus, hyödykkeiden ja palveluiden ostaminen ja käyttö. *Mökkiasuja* puolestaan kohtaa nämä prosessit, tulevan ja lähtevän materiaalin ja virrat aistinva-

raisesti. Asiat tapahtuvat lähellä ja ovat konkreettisia. Näiden virtojen, prosessien ja ikään kuin asumismuotojen asetuksellisten erojen kuvauksessa kirja on parhaimmillaan. Kaikki energia ja materia, mitä mökillä käytämme ja ylijäämä, jota tuotamme, on lähellä ja näkyvä: käytetty vesi, ihmisjätökset, polttopuut. Kaikki toimet myös edellyttävät normaaliasumisesta poiketen ennakoitua niin vuorokausi- kuin vuodenaikavaihtelun osalta. Sää tulevat iholle, puskuri luonnonympäristön ja asumisen (sisä)tilojen välillä voi olla häilyvä. Ymmärrys lähiuunnosta lisääntyy väistämättä.

Valkonen puhuikin mökkiasujan tiiviistä *luontosuhteesta* ja mökkistä välineenä luonnon kohtaamiseen. Jos ei eksplisiittisesti, niin rivien välistä tulkiten lukija voi helposti päätyä ajattelemaan, että mökkiasujan luontosuhde olisi tiiviyn ohella jotenkin myös terveempi tai kestävämpi kuin kaupunkiasujan. Näin ei varmaankaan ole, ja asetelmaa voi syystä verrata ympäristötietoisuuden parantamiseen keskittyvän kuluttajakeskeisen ympäristöpolitiikan epäonnistumiseen. Joskin hieman ontuva analogia, molemmissa on kyse tiedostamisen ja toiminnan välisestä kuilusta. Säilyttämään ja hoitamaan pyrkivät (ympäristö)käytännöt lienevät sekä normaali- että toisinasumisessa arvovalintoja: mökillä ei päästetä likavesiä suoraan luontoon tai

normaaliasuja valitsee fossiilittoman sähkösovimuksen. Samalla ne peilaavat aina sitä, mikä koetaan (taloudellisesti) mahdollisena ja (sosio-kulttuurisesti) normaalina.

Kun *infrastruktuurit* ovat vapautaneet aikaamme arkisilta töiltä muuhun toimintaan, ovat käsitksemme ja kokemuksemme mukavuudesta, tavanomaisesta ja normaalista muuttuneet; vesi tulee hanasta, likavedet piiloutuvat viemäriin, jätöksemme huuhdotaan näkymättömiin, sähkö virtaa "naps" pistorasias- ta mahdollistamaan asumisessa normalisoituneita käytäntöjä, kuten pyykinpesua, auton lataamista ja läppärin käyttöä. Näin on suomalaisessa tavanomaisessa asumisessa ja useimmille muuta on vaikea kuvitella.

Infrastruktuurit ovat historiallisesti tasanneet ihmisen ja luonnon yhteiselon epävakauksia, ja normaalikäytännöille on hyvin vaikea kuvitella vaihtoehtoja ilman *disruptiota*. Toisinasumista ei Valkosen mukaan vaivaa *rajattomuuden illuusio*, koska esimerkiksi sähkönsaannin osalta siinä eletään *niukkuuden realiteetissa*, mikä asettaa toiminnalle omanlaisensa vahvan eettis-poliittisen normin. Normaaliasumisessa taas vallitsee energian alati saatavilla olon illuusio ja vasta ongelmat tekevät energiavirrat näkyviksi. Kirjan kirjoittamisajankohdan (2020) jälkeen aku-

tisoitunut infrastruktuurin (epä) vakauskysymys on nostettava esiin. Esimerkiksi oletusarvoisesti vakaa sähköntuotto on särötynyt Venäjän hyökkäyssodan aiheuttaman epävakauden myötä. Sähkön hintaharppaukset ja edellistalvelle suunnitellut, joskin sitten toteuttamattomat, laajat sähkökatkokset ovat häivähdys tulevasta normaalista. Toisaalta ilmastonmuutoksen aiheuttaman kuivuuden myötä yleistyvät veden käyttörajoitukset ovat normaali käytäntö esimerkiksi vakavien kuivuuskausien Australiassa ja Etelä-Euroopassa, mutta ei vielä Suomessa. Tätä vasten Valkosen huomio siitä, että mökkiasumisessa on "sel- laista vaihtelua, jota ei normaaliasumisessa edes siedettäisi", on erikoinen lausunto, koska vaihteluun on väistämättä vaurauduttava.

Toisinasujien "mikroinfrastruktuurien" tarjoamat palvelut puolestaan voivat olla epävarmoja esimerkiksi vuodenaikavaihteluiden seurauksena, kuten aurinkosähkössä. Toisaalta ne ovat konkreetilla tavalla hahmotettavia ja hallittavia: vesi järvestä kannettuna, tilojen ja veden lämmitys, sekä ruoan laitto puilla, huussi tai edistyneempää teknologiaa sisältävä erotteleva kompostikäymälä. Vaatimattomalla mökillä ope- roidaan usein *low-tech*- tai *no-tech*-ratkaisujen kanssa, joissa on "vähän liikkuvia osia" ja

joiden toimivuuteen vaikuttaa pääasiassa asujan oma suunnitelmallisuus, toimeliaisuus ja havainnointikyky.

Toisinasuminen vaatii siis työtä eikä mökkiasuminen koettuna "työleirinä" ole useimmille houkutteleva vaihtoehto. Toisaalta mökki koetaan "toisena todellisuutena" ja "itsensä toteuttamisena". Siispä se on oivallinen paikka harjoitella yksinkertaistamista. Vaatimatonta toisinelämistä ovat Valkosen mukaan voineet harrastaa hyvin toimeentulevat, kun toisille se on vain normaalia elämää (ks. HS, pääkirjoitus 7.5.2023). Vaikka vaatimattoman elämän harrastamiseen eliitin etuoikeutena viitataan, puuttuu tämän asetelman pureskelu Mökin kanssa ajattelusta. Kun ympäristökuorma on hyvin toimeentulevilla keskimääräistä korkeampi, voi työleiri olla myös positiivinen mahdollisuus normaaliasumisen "sosiaalisen järjestyksen" toisinjärjestämiseen.

Toisinasuminen arkiasumisena (palkka)töineen jää myös kirjassa käsittelemättä, vaikka Valkosen autoetnografia virisikin juuri korona-ajan etätyöskentelystä tutkijana. Etuoikeutettu asema sekkin. Kirjasta on myös jätetty pois mökkiasujien kurtkottelu kohti normaaliasumisen varustetasoa: Yhä useampi haluaa vapaa-ajan asuntonsa kaikilla mukavuuksilla, eikä vä-

hiten etättyöntekijöiden uuden mökkliläisjoukon vaikutuksesta.

Kuten Valkonen huomauttaa, ”kyse on tulevaisuuden tekemisestä”, ja sitä suuremmalla painokkuudella olisikin pohdinnan ulotettava kaikille arjen alueille, myös kestävyiden ja rytmien kannalta olennaiseen työhön, ruokaan, sekä varautumiskysymyksiin. Tästä teoksesta voisi olla herkullista jatkaa kollektiiviseen autoetnografiaan, jossa eri tavoin toisin asuvat harjoittaisivat ympäristösosiologista mielikuvitusta omissa arjessaan tuottaen sekä kuvausta arjen rytmistä ja käytännöistä että herätellen pohdinnoillaan potentiaalisia toisineläjiä. Luku-suositus ainakin kaikille itsensä tuosta joukosta tunnistaville!

Riikka Aro

Ei syytä huoleen, kunhan asiat riitelevät eivätkä ihmiset?

Arttu Saarinen: *Vastakkainasettelujen aika: Poliittinen polarisaatio ja Suomi*. Helsinki, Gaudeamus, 2022, 208 s. ISBN 978-952-345-194-0

Julkisesta nykykeskustelusta voi saada kuvan, että elämme vastakkainasettelujen aikaa. Puoleet ja kansalaiset poteroituvat

somekuplissaan ja keskusteluilmapiiri on pilalla. Onkin erinomaista, että Arttu Saarinen on kirjoittanut yleistajuisen suomenkielisen teoksen poliittisesta polarisaatiosta. Keskustelua polarisaatiosta on tarpeen käydä tutkimukseen nojautuen, ja *Vastakkainasettelujen aika* toimii tässä hyvänä avauksena. Kirjan sanoma on rauhoittleva: poliittisesta polarisaatiosta Suomessa ei kannata olla erityisen huolissaan, mutta keskustelua suomalaisen poliittisen kulttuurin murroksesta on hyvä käydä.

Kirjalla on alaotsikkoaan noudatellen kaksijakoinen lupaus: se pyrkii avaamaan poliittista polarisaatiota yleisesti, ja lisäksi kirja tarkastelee polarisaatiota Suomen kontekstissa. Kyseessä on ”tietokirjamuotoinen yleisesitys”, joka toimii hyvässä ja pahassa laajemman polarisaatiokirjallisuuden peilinä. Kirja nojautuu siis aikaisempaan tutkimukseen, mutta Saarinen on tehnyt sitä varten myös poliittisen puolueeliitin haastatteluja. Haastattelujen ei ole hänen mukaansa tarkoitus toimia empiirisenä tutkimusaineistona vaan tuoda konkretiaa kirjan teemoihin.

Vastakkainasettelujen aika käsittelee varsin kattavasti polarisaation mekanismeja ja ajureita yksilöpsykologisella, sosiaalipsykologisella ja yhteiskunnan rakenteiden tasolla. Kirja havainnollistaa ansiokkaasti,

ettei polarisoituminen ole mitenkään vääjäämätöntä, vaan erilaiset toimijat voivat tuottaa tai lievittää polarisaatiota eri tavoin. Erityisesti poliittisen eliitin rooli on tässä keskeinen. Nykypolarisaation yleistä syntipukkaa eli sosiaalista mediaa käsitellään kirjassa nähdäkseni monipuolisesti. Sosiaalinen media on saattanut osaltaan tuottaa polarisaatiota, mutta se toimii myös ”vääristävänä peilinä”, jonka kautta keskustelut näyttäytyvät kenties kärjekkäämpinä kuin ovatkaan. Saarinen nostaa myös oikeistopopulismin merkittäväksi teemaksi polarisaation kannalta. Yhtäältä populistiseen politiikan työkalupakkiin kuuluvat elimellisesti vastakkainasettelut, ja samalla populistipuolueiden nousu on muovannut poliittista kenttää ja myös poliittista kulttuuria. Kirjassa ei syyllistetä populistieja polarisaatiosta vaan huomioidaan, että uusien poliittisten voimien nousu on voinut tuottaa uusia vastakkainasetteluja.

Kirjan toinen tavoite on tarkastella poliittista polarisaatiota Suomessa. Tässä erityisen ansiokasta on polarisaation kontekstointi luomalla katse Suomen historiaan ja tekemällä kansainvälistä vertailua. Lähestymistapa kutsuu lukijaa suhtautumaan kriittisesti pitkälti yhdysvaltalaisesta tutkimuskirjallisuudesta tuleviin polarisaation käsitteellistyksiin ja pohtimaan niiden soveltu-